

The Gleaner

Vol 19 (1993)

In Memoriam of C. Th. Dimaras

Τα “Βασιλικά” (έκδ. Fabrotus) στην
Κωνσταντινούπολη

Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/er.274](https://doi.org/10.12681/er.274)

To cite this article:

Αποστολόπουλος Δ. Γ. (1993). Τα “Βασιλικά” (έκδ. Fabrotus) στην Κωνσταντινούπολη. *The Gleaner*, 19, 330–332.
<https://doi.org/10.12681/er.274>

- σσ. 2-19: HOMILIA PRIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΩΤΗ).¹⁵
 σσ. 20-35: HOMILIA SECUNDA (ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ).¹⁶
 σσ. 36-51: HOMILIA TERTIA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΡΙΤΗ [sic]).¹⁷
 σσ. 52-63: HOMILIA QUARTA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ).¹⁸
 σσ. 64-79: HOMILIA QUINTA (ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΜΠΤΗ).¹⁹
 σσ. 80-89: ORATIO PRIMA (ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ).
 σσ. 90-97: ORATIO SECUNDA (ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ).
 σσ. 98-113: HOMILIA SEXTA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΤΗ).
 σσ. 114-131: HOMILIA SEPTIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΒΔΟΜΗ).
 σσ. 132-147: HOMILIA OCTAVA (ΟΜΙΛΙΑ ΟΓΔΩΗ).
 σσ. 148-165: HOMILIA NONA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΝΑΤΗ).
 σσ. 166-187: HOMILIA DECIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ).
 σσ. 188-203: HOMILIA UNDECIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΔΕΚΑΤΗ).
 σσ. 204-227: HOMILIA DUODECIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΔΥΟΔΕΚΑΤΗ).²⁰
 σσ. 228-245: HOMILIA DECIMATERZIA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΡΙΣΚΑΙΔΕΚΑΤΗ).²¹
 σσ. 246-263: HOMILIA DECIMA QUARTA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕ-
 ΚΑΤΗ).²²
 σσ. 264-285: HOMILIA DECIMA QUINTA (ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΝΤΕΚΑΙΔΕΚΑ-
 ΤΗ).
 σσ. 286-305: HOMILIA DECIMA SEXTA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΚΑΙΔΕΚΑΤΗ).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΦΟΙΝΗ

ΤΑ "ΒΑΣΙΛΙΚΑ" (ἔκδ. Fabrotus) ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

ΕΙΝΑΙ ΓΝΩΣΤΟ ΟΤΙ ἡ πρώτη ἔντυπη ἔκδοση τῶν «Βασιλικῶν», ἡ ὁποία ἔγινε στὸ Παρίσι τὸ 1647,¹ κυκλοφόρησε καὶ στὸ χῶρο τῆς ἀκαθ' ἡμῶς

15. Πβ. τὴν μετάφραση τοῦ Ἱερώνυμου Τυπάλδου (Φώσκολος, ὁ.π., ἀρ. 10).

16. Πβ. τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἱερώνυμου Τυπάλδου (στὸ ἴδιο) καὶ τοῦ Gregorius Arena (Παπαδόπουλος, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, ὁ.π., τ. 2, ἀρ. 495).

17. Πβ. τὶς μεταφράσεις τῶν Μελέτιου Τυπάλδου καὶ Ἰω. Πατούσα (Legrand, ὁ.π., ἀρ. 11 καὶ 13).

18. Πβ. τὴν μετάφραση τοῦ Μελέτιου Τυπάλδου (Legrand, ὁ.π., ἀρ. 14).

19. Πβ. τὴν μετάφραση τοῦ Μελέτιου Τυπάλδου (στὸ ἴδιο).

20. Πβ. τὴν μετάφραση τοῦ Ἀνδρέα Γκριττη Τυπάλδου (Φώσκολος, ὁ.π., ἀρ. 12).

21. Πβ. τὴν μετάφραση τοῦ Ἀνδρέα Γκριττη Τυπάλδου (στὸ ἴδιο).

22. Πβ. τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἀλ. Ἀνδρούτσου (Legrand, ὁ.π., ἀρ. 34) καὶ τοῦ Δημ. Γεωργούλλιου (Παπαδόπουλος, «Προσθήκες», ὁ.π., ἀρ. 49).

1. C. A. Fabrotus, *Tῶν Βασιλικῶν Βιβλία Ξ'. Βασιλικῶν Libri Lx. In Vii tomis divisi. Latine vertit et graece edidit*, Παρίσι 1647.

Ἐναντιολῆς», καὶ θεωρούσαμε ὡς τώρα ὅτι τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐφθασαν στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες.² Μιὰ μαρτυρία ὡστόσο τοῦ Χρῦσανθου Νοταρᾶ, ἀνέκδοτη καὶ ἀθησαύριστη ὅσο γνωρίζω, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσδιορίσουμε ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολη ἐφθασε τὸ πρῶτο ἀντίτυπο· καὶ ὁ Χρῦσανθος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἔφερε. Καὶ ἀκόμη, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ δύο ἐπόμενοι βιβλιόφιλοι ποὺ ζήτησαν καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἔκδοση τοῦ Παρισίου ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Basarab Brâncoveanu, βοεβόδας τότε τῆς Βλαχίας, καὶ ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, «Βυζάντιος».

Ἡ μαρτυρία τοῦ Χρῦσανθου Νοταρᾶ σώζεται στὸ ἔργο του «Προθεωρία εἰς τοὺς νόμους» ἢ —σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἐπιγραφή του— «Εἰσαγωγή πᾶν ὠφέλιμος καὶ σχεδὸν ἀναγκαῖα εἰς τοὺς νόμους» ποὺ συνέγραψε τὸ 1722 στὴν Ἱερουσαλήμ.³ Στὸ μελέτημά του αὐτὸ ὁ Χρῦσανθος, ὅταν ἀναφέρεται στὸ νομοθετικὸ ἔργο τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, γράφει γιὰ τὴν παρισινὴ ἔκδοση τῶν «Βασιλικῶν».

[Τὰ] Βασιλικά, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν εἰς τόμους οὐδὲν πολλῶν χρόνων ὀλόκληρα μὲ λατινικὴν φράσιν ἐξ ἐναντίας τῶν ἑλληνικῶν εἰς Γαλλίαν ἐν Παρισίοις, τὰ ὁποῖα ὄντες ἡμεῖς ἐκεῖσε ἐν ἔτει ραϋ' [1700] τὰ ἠγοράσαμεν, καὶ π ῶ τ ω ς τὰ ἐφέραμεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετέπειτα δὲ ἐφρόντισαν, καὶ τὰ ἀπόκτησαν καὶ ἄλλοι αὐθις δι' ἡμῶν, ὡς ὁ αἰδιμὸς ἠγεμῶν τῆς Οὐγγροβλαχίας Βασσαράβα βοεβόδας, καὶ ὁ νῦν θείῳ ἐλέει ἠγεμονεύων ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ κύριος Νικόλαος Ἀλεξάνδρου βοεβόδας.

Ἡ μαρτυρία τοῦ Χρῦσανθου, μολονότι συντάσσεται 22 περίπου χρόνια μετὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἀφηγεῖται, δὲν παρουσιάζει κάποια ἀνακολουθία: τὸ 1700 ὁ Χρῦσανθος ἦταν ὄντως στὸ Παρίσι· ὁ Κωνσταντῖνος Basarab ἦταν τότε ἠγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ ὁ «Νικόλαος Ἀλεξάνδρου», ποὺ τὸ 1722 ἠγεμόνευε στὴν ἴδια ἐπαρχία, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Νικόλαο Μαυροκορδάτο, γιὰ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Στὴ βιβλιοθήκη μάλιστα τῆς οἰκογένειας ἔχει ἐντοπιστεῖ καὶ καταγραφεῖ ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεως Fabrotus τῶν «Βασιλικῶν».⁴

Ἡ μόνη παραχώρηση ποὺ ἴσως κάνει ὁ Χρῦσανθος τὸ 1722, ὅταν συντάσσει τὴ μαρτυρία του, εἶναι νὰ προσγράψει στὸν εἰκοσάχρονο, τὸ 1700, Νικόλαο τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποκτήσει ἀντίτυπο τῆς ἔκδοσης τῶν «Βασιλι-

2. Βλ. πρόχειρα Π. Ι. Ζέπος, «Εἰσαγωγή στὸ “Νομικὸν Πρόχειρον, συνταχθὲν ὑπὸ Μιχαὴλ Φωτεινοπούλου εἰς Βουκουρέστιον (1765-1777)”», *Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρευνῆς τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λοικοῦ* 24-26 (1977-79), σ. xlii. σημ. 2.

3. Τὸ ἔργο παραδίδεται μὲ τὴν πρώτη ἐπιγραφή στὸ χφ 612 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν Κωνσταντινούπολη (φ. 1^ρ-52^ν): μὲ τὴ δευτέρη, στὸ χφ 308 (588) τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας στὸ Βουκουρέστι (σ. 351 κ.έ.). Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ δίνω στὴ συνέχεια προέρχεται ἀπὸ τὸ χφ ΜΠΤ 612, φ. 51^ν: τὸ χειρόγραφο τοῦ Βουκουρεστίου δὲν τὸ ἔχω δεῖ.

4. Βλ. ἀναλυτικὰ V. Georgesco, «Les ouvrages juridiques de la Bibliothèque des Maurocordato», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 18 (1969), σ. 206.

κῶν) καὶ ὄχι στὸν λόγιό καὶ διάσημο πατέρα του. Παραχώρηση ἕμως πού εὐκολα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χρῦσανθος ἤθελε νὰ προβάλλει τὴν παιδεία τοῦ μαθητῆ του πού, τὸ 1722, ἦταν βοεβόδας τῆς Βλαχίας.

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ “ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΧΕΔΗ”

ΣΤΟ ΕΡΓΟ “ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΧΕΔΗ” πού, γραμμένο μὲ τὸ χέρι τοῦ Σέργιου Μακραιού τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1768, παραδίδεται στὸν χειρόγραφο κώδικα 651 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν Κωνσταντινούπολη¹ ἐντόπισα ὀκτὼ νεολογισμούς. Τὸ ἔργο δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ, ἔτσι ὁ Στέφανος Κουμανούδης, ὁ ὁποῖος κατέγραψε τὸν 19ο αἰῶνα νεολογισμούς (ὑπὸ τῶν λογίων πλασθέ[ντας] ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ’ ἡμᾶς χρόνων) ἀντλώντας ὕλικό ἀπὸ δημοσιευμένα κείμενα, δὲν χρησιμοποίησε τὴν ἀνέκδοτη «Πολιτικὴ σχέδη».² Ἡ καταγραφή ὠστόσο τῶν νεολογισμῶν πού περιέχονται καὶ χρήσιμη καθεαυτὴ εἶναι, καὶ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ γνωρίσουμε καλύτερα ἕνα ἔργο πού ἔχει μείνει ὡς σήμερα ἀθησαύριστο.

Ὁ τρόπος πού παρουσιάζω τοὺς νεολογισμούς εἶναι ὁ ἀκόλουθος: δίνω ὀλόκληρο τὸ σχετικὸ χωρίο καὶ τονίζω μὲ ἀραίωση τὴ λέξη πού ἐνδιαφέρει. Στὴ συνέχεια σημειῶνω προγενέστερες ἀναγραφές τῆς.

α' *Τῆ δὲ ἡλικία, περὶ τοὺς λόγους οἱ μὲν νέοι φαίνονται πρόχειροι, εὐπιστοι... Οἱ δὲ προβεβηκότες, ἀμφισβητοῦντες, ὁ π ο δ ι σ τ ἄ ζ ο ν τ ε ς, ταχύποποι... Οἱ δὲ μέσοι κατ' ἄμφω, ἀλλ' ὡς μηδὲν ἄγαν τὰ πλεῖστα.*

*Τούτων γοῦν ἀπάντων ἐπιλογιζομένων συμβάλλοι ἂν τις ὡς ἔχει τὰ λεγόμενα καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν, διασκοπῶν καὶ π ρ ο σ ε π ι δ ι α γ ι ν ὶ σ κ ω ν καὶ τὰς τῶν εἰρημένων συνεμπτώσεις καὶ κατ' ἀλλήλων ἀ ν τ ι π ε ρ ι π τ ὶ σ ε ι ς καὶ ἐξωθήσεις, οὕτω γὰρ εἰ μὴ τὸ ἀκριβές, τὸ εἰκὸς μέντοι ὑπολάβοι.*³

Τὸ ρῆμα «ὑποδιστάζω» εἶναι νεολογισμός· ὁ Κουμανούδης ἔχει καταγράψει τὸ οὐσιαστικὸ «ὑποδισταγμός» ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὴ Λογικὴ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Στὸ ἴδιο ὠστόσο κείμενο πού ἐκδόθηκε στὴ Λιψία τὸ 1766 ὑπάρχει καὶ τὸ ρῆμα «ὑποδιστάζω» πού διέφυγε τῆς προσοχῆς τοῦ Κουμανούδη.⁴

1. Βλ. πρόχειρα Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος, «Ἐνα δοκίμιό Πολιτικῆς τοῦ 1768», *Τὰ Ἱστορικά* 7 (1990), σ. 12-13, 113.

2. Στ. Α. Κουμανούδης, *Συναγωγή νέων λέξεων*, Ἀθήνα 1900· ἀνατύπωση μὲ προλεγόμενα Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἀθήνα 1980.

3. ΜΠΤ 651, σ. 521-522.

4. Εὐγένιος Βουλγάρης, *Ἡ Λογικὴ ἐκ παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων συγγραμμάτων*, Λιψία 1766, σ. 319.